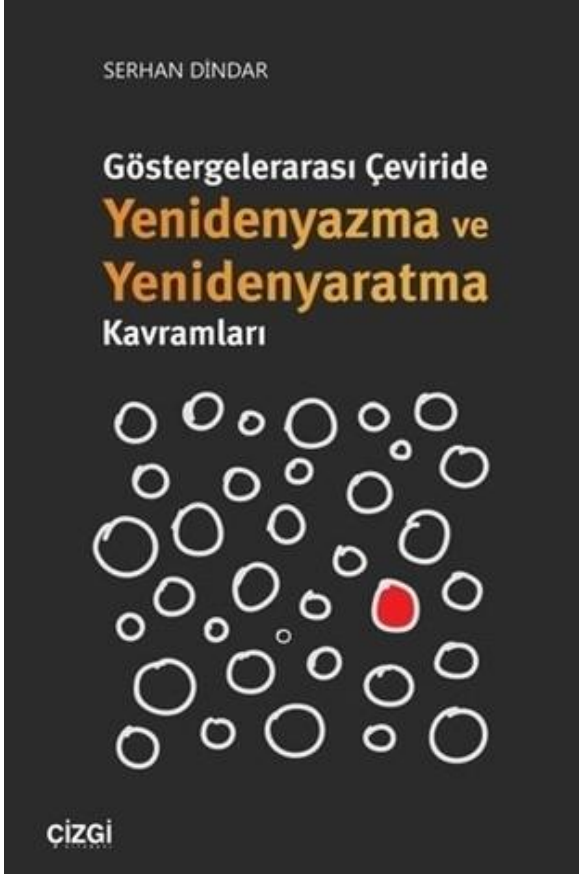

GÖSTERGELERARASI ÇEVİRİDE YENİDENYAZMA VE YENİDENYARATMA KAVRAMLARI

Künye: (Kitap İncelemesi) Yıldız Erol, Aysel (2020). “Göstergelerarası Çeviride Yenidenyazma ve Yenidenyaratma Kavramları”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, C.2/2, s.225-231.

Aysel YILDIZ EROL*

Göstergelerarası Çeviride Yenidenyazma ve Yenidenyaratma Kavramları isimli kitap, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalında çalışmalarını sürdürmekte olan Dr. Öğr. Üyesi Serhan Dindar¹ tarafından kaleme alınmış ve Çizgi Kitabevi tarafından 2020 yılında, 206 sayfa olarak yayımlanmıştır.

Dindar, çalışmasının kitaplaştırılmasına dair önsözünde; *Çeviride Yenidenyazma ve Yenidenyaratma Süreci: Halk Ağzı Söylem Örneği* adlı doktora çalışması sırasında yenidenyazma ve yenidenyaratma kavramlarının göstergelerarası çeviride de işleyiş gösterebileceği fikrinden hareketle bu çalışmayı ortaya koyduğundan bahsetmiştir.

Yazar, göstergelerarası çeviride yenidenyazma, yenidenyaratma kavramlarının gerekliliğini ve bu kavramları daha anlaşılır kılıp, temellerinin nereye dayandığını göstermek için kavramları parçalara ayırdığını ve tek tek ele alarak kitabında incelediğini belirtmektedir. Çalışmamızda bu eseri seçmemizin nedeni yazarın, “yenidenyazma” ve “yenidenyaratma” süreçlerine dair oluşturduğu betimleyici şema-model olmuştur.

* Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Farsça Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı, ayselyildiz@kmu.edu.tr

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı. Yazarın; anlam kuramı, kültürlerarası çeviri ve göstergelerarası çeviri üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Göstergelerarası Çeviride Yenidenyazma ve Yenidenyaratma Kavramları, önsöz, dört bölüm, iki uygulama bölümü, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır:

Önsöz

1. *Çeviribilim*
2. *Göstergebilim*
3. *Göstergelerarasılık ve Göstergelerarası Çeviri*
4. *Yenidenyazma - Yenidenyaratma Kavramları ve Göstergelerarası Çeviri*
5. *Uygulama: World War Z ve Film Uyarlaması Örneği*
6. *Uygulama: L'écume des jours ve Çizgi Roman Uyarlaması Örneği*

Sonuç

Kaynakça

Çeviribilim bölümüne, çevirinin basit tanımı ile giriş yapılmıştır. Dindar'a göre: Çeviri eylemi; bir kültürde, bir toplum için belirli bir dilde yazılmış kaynak metnin, başka bir dile ve kültüre, başka bir toplum için erek metin olarak aktarılmasıdır.² Çeviri eyleminin bir bilim dalı olarak adlandırılmasında en büyük adım, Amerikalı çeviribilimci James Holmes tarafından 1972 yılında, *The Name and Nature of Translation Studies* (Çeviribilim'in Adı ve Doğası) adlı çalışma ile atılmıştır. Yazar, sırasıyla çeviribilim kuramcılarının çeviriyi nasıl ele aldıklarına yer vermiştir. 1970'li yılların sonuna doğru, Fransız çeviribilimci Jean-Rene Ladmiral, çevirinin sadece dilsel bir aktarım işi olmadığını, bu alanın insani bir bilim olduğunu ve artık özerkliğini ele alması gerektiğini savunmuştur ve çeviribilimin disiplinlerarası özelliğinin altını çizmiştir. 1980'li yılların başında kuramcı Antoine Berman "çevirme eyleminin aktivite olma özelliğinden hareket ederek kendi üstüne düşünce üretme" işi olarak çeviribilimi tanımlamıştır. Itamar Even-Zohar, Gideon Toury, Hans Vermeer, Marianne Lederer, André Lefevere, Lawrence Venuti ve Umberto Eco, yazarın sözünü ettiği diğer çağdaş çeviribilim kuramcıları arasında yer almaktadır. Dindar, kuramcılara ek olarak, çağdaş çeviribilim söylemlerine ve çeviribilim kuramlarına, çeviribilim kuramcılarının çeviri ile ilgili görüşlerine de yer vermiştir. Yazar, bu bölüme "çeviri" kavramının tanımı ile başlayarak çeviribilimi temelden almıştır. Akabinde çeviri kavramının çeviribilime nasıl dönüştüğünü, farklı görüşlere sahip alanın öncülerini ve çeviribilimin günümüze kadar nasıl geldiğini, kronolojik olarak değerlendirmiştir. Bu sayede hem çeviri alanında çalışanlar hem de alan dışı araştırmacılar tarafından çeviribilimin daha iyi temellendirilebilmesi sağlanmıştır.

² Dindar, S. *Göstergelerarası Çeviride Yenidenyazma ve Yenidenyaratma Kavramları*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2020, s. 11.

Göstergebilim bölümüne ise, öncelikle göstergenin tanımı yapılarak başlanmıştır. Gösterge kavramı, kökenini Yunanca “semeion” sözcüğünden almaktadır. Dil sistemi dışında, davranışlar, hareketler, örf ve adetler, görsel imgeler, işaretler gibi birçok olguya yüklenen anlamlar ise “gösterge” olarak adlandırılmaktadır.³ Gösterge kavramının ilk “göstergeler öğretisi” olarak ortaya çıkışı, 17. ve 18. yüzyıllarda olmuştur. Çağdaş göstergebilimin temelleri ise 20. yüzyılda İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure tarafından atılmıştır. Saussure, ilk ve tek eseri olan *Genel Dilbilim Dersleri* adlı kitabında göstergeyi “gösteren” ve “gösterilen” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Gösteren, sessel ve görsel birimler olan harfleri, sözcükleri ve cümleleri; gösterilen de bu birimlerin ifade ettiği ya da zihinde oluşturduğu kavramları işaret etmektedir. Yazar “silgi” örneğini vermiştir. Buna göre “silgi” dendiğinde bu sözcüğün gösterenleri, s-i-l-g-i harfleri ve sesleridir. Zihinde uyandırdığı görüntü, içerik ya da kavram ise gösterilendir.⁴ Saussure ile aynı dönemde adı geçen diğer bir göstergebilim kuramcısı, Amerikalı Charles Sanders Peirce, göstergebilimin kurucusu olarak nitelendirilmektedir. Saussure ve Peirce dışında, Louis Hjelmslev, Charles William Morris, Roland Barthes, Algirdas Julien Greimas, Yuri Lotman, Christian Metz, Julia Kristeva ve Umberto Eco, yazar tarafından sözü edilen diğer çağdaş göstergebilim kuramcılarıdır. Dindar, bu bölümde göstergebilim bağlamında, gösterge kavramını ele alarak okuru bir sonraki bölüme hazırlamıştır. Göstergebilimin nasıl geliştiği, farklı kuramcılarının düşünceleriyle tarihsel bir sıra içerisinde verilmiştir.

Göstergelerarasılık ve Göstergelerarası Çeviri bölümünde ise çeviribilim-göstergebilim ilişkisi bağlamında, “göstergelerarasılık” ve “göstergelerarası çeviri” konusu ele alınmıştır. Ünlü dilbilim kuramcısı Roman Jakobson, gösterge ve çeviri ilişkisini “dilsel göstergelerin, dilsel olmayan göstergeler aracılığı ile yorumlanması” ifadesi ile ortaya koymuştur.⁵ Dindar, göstergelerarasılık kavramı için; “farklı gösterge dizgelerinin birbirine dönüşmesidir veya birbiriyle ilişkisi bağlamında ortaya çıkan bir kavramdır” açıklamasında bulunmuştur.⁶ Yazarın ifadesine göre göstergelerarası çeviri, yazılı bir metnin, görüntü, yani farklı bir kod aracılığı ile bir çeşit kodlararası geçişe uğrayarak da karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum, görsel, sessel bir dizgenin yazıya dökülmesi ya da tam tersi, yazılı bir dilsel dizgenin görsel-işitsel bir dizgeye aktarımı şeklinde veya hem yazılı hem görsel gibi her iki şekilde de gerçekleşebilmektedir.⁷ Yazar, birçok şekilde yapılabilen göstergelerarası çeviri türünden, kitabında sadece roman-sinema ve roman-çizgi roman uyarlaması örnekleri üzerinde durmaktadır. Dindar,

³ Dindar, *a.g.e.*, s. 31.

⁴ *A.g.e.*, s. 33-34.

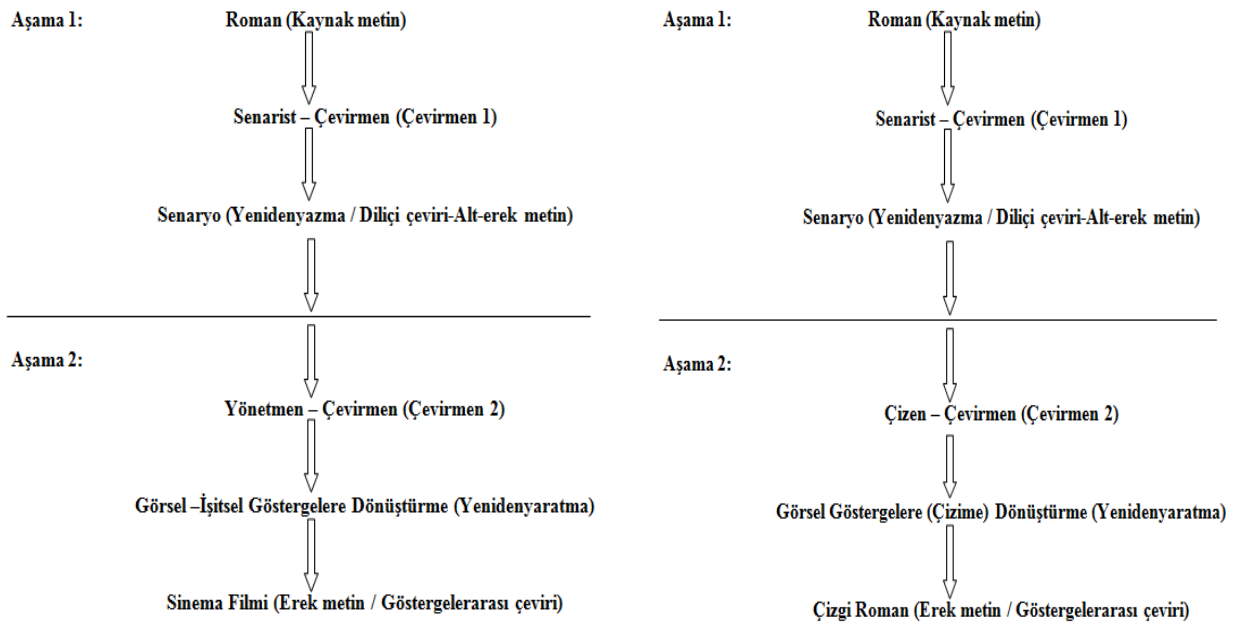
⁵ *A.g.e.*, s. 66.

⁶ *A.g.e.*, s. 65.

⁷ Dindar, *a.g.e.*, s. 70.

göstergelerarası çeviride, çeviri sürecinde çevirmenin, sonrasında uyarlamamanın, kaynak metne ne kadar yakın olduğu, benzediği ya da söylemek istediğini verebilmesinin önemli olduğunun da altını çizmiştir. Yazar, bu bölümde son dönemlerde dikkat çeken bir kavram olan “göstergelerarasılık” kavramı ve göstergelerarası çeviri türünün oluşumunu, çeşitli kuramsal söylemleri ve ünlü kuramcılarının görüşlerini okura sunmuştur, böylece bir sonraki bölüme sağlam bir temel hazırlamıştır.

Yazar, *Yenidenyazma - Yenidenyaratma Kavramları ve Göstergelerarası Çeviri* bölümünde ise ilk olarak, son zamanlarda yapılan edebiyat, çeviribilim, metinlerarasılık gibi alanlarda sıkça karşılaşılan “yenidenyazma” ve “yenidenyaratma” kavramlarının tanımlarına ve işlevlerine yer vermiştir. Yazar, çağdaş çeviribilim kuramcısı Andre Lefevere’in, doğrudan çevirinin orijinal metnin bir yeniden yazması olduğunu savunduğunu belirtmiştir. Burada Susan Bassnett’a da değinmek yerinde olacaktır. Bassnett’e göre çeviri eylemi, “çevirmenin yorumlama edimine dayalı eylemselliğiyle şekillenen kültürlerarası bir yeniden yazma eylemidir.” Dindar, “yenidenyazma” ve “yenidenyaratma” kavramlarını, roman-film ve roman-çizgi roman uyarlaması bağlamında ele alarak, göstergelerarası çeviri sürecini, oluşturmuş olduğu iki aşamalı bir şema-model üzerinden göstermiştir:

Yazarın oluşturmuş olduğu bu iki aşamalı göstergelerarası çeviri sürecinde, yenidenyazma ve yenidenyaratma kavramları art arda gelmektedir. Birinci aşamada ortaya çıkan yenidenyazma ve ikinci aşamada oluşan yenidenyaratma kavramları birbirlerini tamamlamaktadır. İlk aşamada karşımıza çıkan yenidenyazma kavramı, somut ve gösteren düzeyde ve diliçi çeviri bağlamında

oluşmaktadır. Bu aşamada söz konusu, bir metnin biçim değiştirerek yeniden yazılmasıdır. Yazar, diliçi çeviri bağlamında tek başına erek metin olan senaryo metninin, göstergelerarası çeviri düzleminde alt-erek metne dönüştüğünü ifade etmektedir. Sonrasında ise bu alt-erek metin, filme dönüşerek asıl erek metni ortaya çıkarmaktadır. Yazar, ortaya koyduğu “alt-erek metin” kavramı için; kaynak metin ile göstergelerarası erek metnin arasındaki senaryolaşma aşaması, bir çeşit ara metin veya senaryo metni⁸ ifadesini kullanmıştır. Yenidenyaratma kavramı ise; soyut ve gösterilen düzeyde, kaynak metnin ve alt-erek metnin anlamını sağlama, dilsel dizgedeki anlamların, çizim yoluyla görsel dizgede yeniden oluşturulması veya yeniden göstergeleştirilmesi şeklinde bu aşamayı ortaya koymaktadır. Çevirmenler açısından ise Dindar, bu süreci şu şekilde değerlendirmiştir:

İlk aşamada görev alan ve aynı zamanda göstergelerarası çeviri sürecinin ilk çevirmeni olan senarist-çevirmen, yenidenyazma işlemi gerçekleştirmektedir. İkinci aşamada görev alan yönetmen-çevirmen ise yenidenyaratmayı sağlayan öznedir. Her iki aşamanın çevirmeninin de aynı olduğu durumlarda ise, göstergelerarası çeviri sürecinin işleyişi etkilenmemektedir.⁹

Yazar bu bölümde, göstergelerarası çeviri süreci açısından oldukça önemli olan bir şema-model oluşturarak süreci daha açık ve anlaşılır kılmaktadır. Ayrıca bu şema-model ile alt-erek metin kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram ile göstergelerarası çeviri aşamasında yeri olan senaryo metni (alt-erek metin), göz ardı edilmemiştir ve süreçte yerini sağlamlaştırmıştır.

Kuramsal bilgilerin ardından yazar, uygulamalar bölümüne geçmiştir. İlk olarak, Amerikan edebiyatından *World War Z* (Dünya Savaşı Z) roman-sinema uyarlama örneği üzerinden göstergelerarası çeviri aşamalarını belirtmiştir. Dindar, oluşturduğu şema-model üzerinden, romanla aynı isimle ortaya çıkan sinema filmi uyarlamasını, göstergelerarası çeviri süreci bağlamında incelemiştir. Ortaya koyduğu şema-modele, örneği oturtan yazar; Max Brooks’u kaynak metin yazarı, Matthew M. Carnahan’ı senarist-çevirmen, senaryoyu sürecin alt-erek metni, yönetmen Marc Forster’ı yönetmen-çevirmen ve son olarak ortaya çıkan sinema filmini ise erek metin olarak belirtmiştir. Yenidenyazma ve yenidenyaratma bağlamında ele alınan örnekte, dilsel göstergelerin anlam, etki ve içeriğini görsel-işitsel göstergelerle yeniden yaratan yönetmen-çevirmen Forster, içerik veya anlam açısından kaynak metne ve alt-erek metne sadık kalmıştır. Biçimsel açıdan farklı gösterge sistemleri arasında bir geçiş sağlayarak, tamamen erek odaklı bir yaklaşımla erek metni yani sinema filmi çeviri ürününü oluşturmuştur.

İkinci uygulama örneği ise, Fransız yazar Boris Vian tarafından yazılan *L’écume des jours* (Günlerin Köpüğü) roman-çizgi roman uyarlamasıdır. Yazar, ilk örneğinde yaptığı gibi,

⁸ Dindar, *a.g.e.*, s. 88.

⁹ *A.g.e.*, s. 96.

oluşturduğu şema-model üzerinden ikinci örneğini de incelemiştir. Buna göre; *L'écume des jours* romanı kaynak metin, Boris Vian kaynak metin yazarı, senaryo ise alt-erek metin olmaktadır. Senaryoyu oluşturan Jean David Morvan sürecin ilk çevirmeni (senarist-çevirmen), çizimi oluşturan Marion Mousse ise ikinci çevirmen (çizen-çevirmen) ve sürecin sonunda ortaya çıkan çizgi roman ise erek metindir. Yazar, ele aldığı ikinci örneği için, kaynak metni gösteren düzeyinde yeniden yazan senarist-çevirmen Morvan'ın, diliçi çeviri yaparak bir yenidenyazma işlemi ile alt-erek metin olan senaryoyu oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca içerik olarak ve anlamsal bakımdan kaynak metne sadık, biçimsel açıdan yazı gösterge sisteminin çizim yoluyla görselleşerek göstergelerarası bir geçiş sağlanması bakımından tamamen erek odaklı bir metin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yazar seçmiş olduğu iki farklı eser ile göstergelerarası çeviri sürecinde yenidenyazma ve yenidenyaratma kavramlarını, oluşturmuş olduğu betimleyici şema-model üzerinden incelemiştir. Yazarın ulaştığı senaryo metinleri de yine yazar tarafından ortaya atılan alt-erek metin kavramının daha anlaşılır olmasını sağlamıştır. Yazarın, bir örneği roman-sinema uyarlaması, diğer örneği de roman-çizgi roman uyarlaması olarak seçmesi günümüzde bu iki göstergelerarası çeviri türünün daha çok kullanıldığı düşünüldüğünde, yerinde bir seçim olmuştur.

Göstergelerarası Çeviride Yenidenyazma ve Yenidenyaratma Kavramları kitabında Dindar, çeviribilim ve göstergebilim alanlarının birbirleriyle bir ilişki içinde olduklarını vurgulamıştır. İnsana özgü olan dil ve düşünce kavramları ele alındığında, insanın düşüncelerini, yaşam tarzını, dünya görüşünü sadece dil gösterge aracılığıyla değil farklı gösterge sistemleri ile de ifade edilebileceğinin altını çizmiştir. Örneğin, bir insanın giyim tarzı, fiziksel görünüşü, kullandığı parfümü, okuduğu kitabı ya da yaşadığı ev gibi etmenler birer gösterge özelliği taşır ve karşı tarafa o insan hakkında fikirler verir.¹⁰ Yazar, yenidenyazma kavramının daha çok biçimsel yani gösteren düzeyinde bir dönüşüm olduğunu; yenidenyaratma kavramının da var olan bir şeyin içinde yaratılan içerik ve anlamı, başka bir gösterge sistemi aracılığıyla başka bir metinde farklı bir kitle üzerinde yeniden sağlamak şeklinde ifade etmiştir. Yazar, birçok şekilde yapılabilen göstergelerarası çeviriyi sınırlayarak, roman-sinema ve roman-çizgi roman uyarlamaları çerçevesinde ele almış ve seçmiş olduğu iki örneği, göstergelerarası çeviri bağlamında, oluşturmuş olduğu betimleyici şema-model üzerinden açıklamıştır.

Dindar'ın, son yıllarda çeviribilimde disiplinlerarası bir çerçevede araştırılan göstergelerarası çeviri bağlamında, yenidenyazma ve yenidenyaratma kavramlarının işleyişini şematize ederek, alanda bir farklılık yaratmış olduğunu ve göstergelerarası çeviri sürecini daha

¹⁰ Dindar, *a.g.e.*, s. 183.

anlaşılır kılıp alana katkı sağlamış olduğunu belirtebiliriz. Yazar alanda bir boşluk olarak duran “alt-erek metin” kavramını ortaya atmıştır. Bu şekilde, göstergelerarası çeviri aşamasında yeri olan alt-erek metnin (senaryo metni), göz ardı edilmediğini ve süreçte yerini sağlamlaştırdığını tekrarlamak yerinde olacaktır. Ayrıca, kitabın çeviribilim ve göstergebilim alanlarında çalışmalar yapan araştırmacılar için de faydalı olacağını söyleyebiliriz.

Sözü Geçen Eser

Dindar, Serhan (2020), *Göstergelerarası Çeviride Yenidenyazma ve Yenidenyaratma Kavramları*, Birinci Basım, Çizgi Kitabevi, Konya.